

Bespreking:
filosofiespel Denktekenen

‘Schetsen is denken met je potlood’, meent Silas

“Als je tekent, denk je niet alleen na met de logische kant van je hersenen, maar ook met je creatieve kant”, is te lezen op het fraaie doosje *Denktekenen*. Dat ondervond ook hoofdredacteur Geert met zijn zoon Silas. Tekenend, mijmerend, samen pratend schreef deze bespreking zich haast vanzelf.

Geert Bors

“Ik heb Duits en Frans af. Wat kan ik nu gaan doen?”, vraagt mijn brugklasser Silas (11). Het is 18 november, half tien in de ochtend. Een studiedag. Zijn peuterbroer luistert naar Alfred Jodocus Kwak. Hun moeder begint haar vrije dag met wat klusjes en zet geschilderde appeltjes neer. Ik zit te tikken aan onze leettafel en schuif een geel doosje Silas’ richting op – een onverhoeds zware boxset met een gek dier in onderbroek op

de voorkant. “Denktekenen”, leest hij voor. Zijn uitspraak krult aan het eind omhoog, naar een vraagteken. Maar ik hoor er geen afwijzing in. Eerder een kieteltje, een prikkeling.

Teken een Frivolala

Van tekenen houdt Silas wel. Ik nodig hem uit om uit de 45 kaarten er vijf uit te kiezen die hem aanstaan, op basis van de tekenopdracht op de achterkant. ‘Teken een Frivolala. Nie-

mand weet wat het is, dus gebruik je fantasie!’ is er een. Maar ook: teken een slimme plant. Een alien. De meest nutteloze uitvinding ooit. Hij weifelt over welke opdracht hij zal gaan doen en kiest voor de laatste: ‘Wat is een gedachte? Maak er een tekening van.’

Hij bekijkt de tekening op de voorkant van de kaart en begint dan. Potlood. Daarna nagetrokken met fineliner. Na een kwartier laat hij het

resultaat zien – een hoofd met een zaagsnede eruit waardoor zichtbaar wordt hoe binnenin een mannetje een document naar een wand vol archiefkasten brengt. Wat even een triest kijkend oog lijkt, blijkt een herinneringsbuis, die via een stippellijn naar de mond loopt.

Is originaliteit belangrijk?

“Ik dacht eerst aan een gedachtenwolk, maar dat vond ik niet zo origineel toen ik die al voorop het kaartje zag staan”, verklaart Silas. Vindt hij originaliteit belangrijk? “Ja, anders wordt het namaken. Als je bijvoorbeeld een Apple-computer precies namaakt, is het niet origineel. Dan is het geen serieus ding meer. Dat kan wel met brood: je kijkt hoe een bakker het doet en volgt zijn recept dan, dan is het wel serieus. Maar als je een nieuwe stoel ontwerpt, maar je bent zó geïnspireerd door een ander dat het bijna dezelfde stoel wordt, dan is het niet origineel.” Geïnspireerd worden mag, namaken niet? “Met namaken is het niet van jou. Persoonlijk vind ik het leuker als het van jou is.”

Silas vervolgt: “Ik wilde een druk kantoor met gangen tekenen. Dat zijn dan je hersenen. Nee, dacht ik toen... ik ga een hoofd maken met een stuk eruit, net als die afbeeldingen van de aardbol met verschillende aardlagen.” Zijn gedachten en herinneringen hetzelfde? “In mijn tekening bestaan gedachtes uit papiertjes, die het mannetje via de herinneringsbuis naar de mond kan brengen, zodat je ze kunt uitspreken. Het archief zijn alle gedachten en leuke dingen en domme dingen die je gedaan hebt. Dingen die je opnieuw wilt doen,

waar je je voor schaamt, een goed cijfer voor een toets...”

De geur van croissantjes

Kun je ook nieuwe gedachten hebben of komt alles uit het archief, vraag ik. “Ja, dat kan. Je zintuigen kunnen dingen opvangen. Er kan nog een buis van het oor naar het archief, van je neus: ‘O, wat ruiken die croissantjes lekker.’ Zoiets vergeet je niet snel. Ook dingen die je zegt kunnen weer terug naar het archief. En ergens moet ook een prullenbak staan: die kantoorman kan ook gedachten en herinneringen weggooiën.”

Zo past Silas mondeling zijn ontwerp verder aan. Hij denkt vooral na over hoe nieuwe gedachten eigenlijk ontstaan. “Het mannetje schrijft op wat ik denk, maakt daar een printje van en stopt dat bijvoorbeeld bij de ‘I’ van ‘interview met papa’. Dan kan hij het daar als herinnering weer uithalen.” En wat als je via het concept ‘gedachte’ of ‘tekenen’ terugdenkt aan dit gesprek? “Het mannetje kan het een paar keer uitprinten. Dan zit het ook bij de G, de T en de F van filosofie. Ik denk dat hij het in losse stukjes in het archief stopt. Hij slaat niet het hele gesprek op één plek op. Van deze tekening maken mijn ogen trouwens een foto. Die kan het mannetje meteen uitprinten en archiveren.”

Boekhoudertje in je hoofd

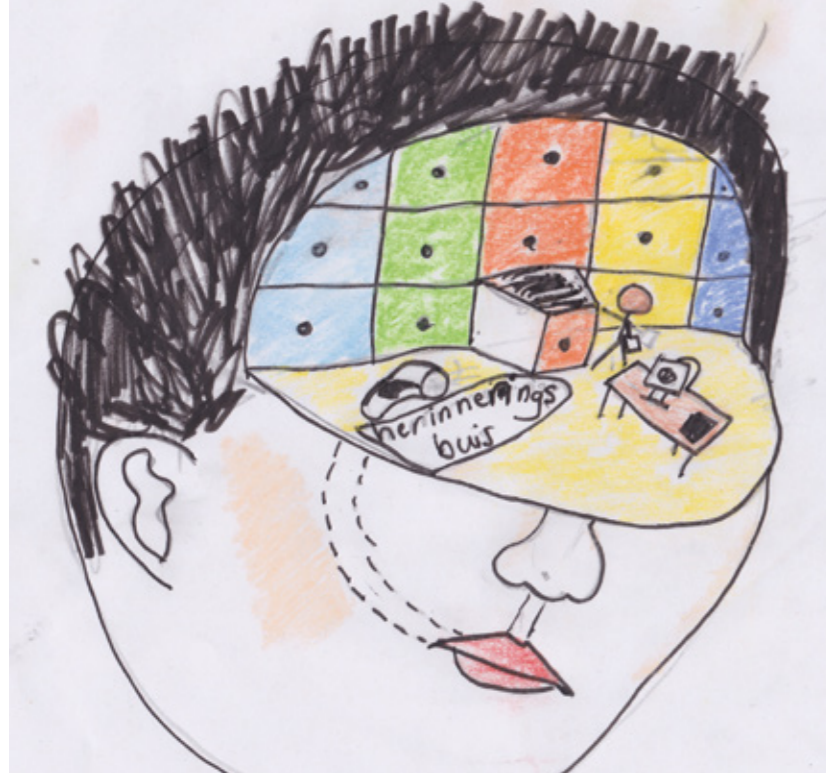
Ook bij de aard van het mannetje staat hij stil. “Die weet wat hij moet doen, omdat dat voorgeprogrammeerd is. Dat programma vertelt hem bijvoorbeeld dat hij geen fouten moet maken. Nee, wacht... hij is niet geprogrammeerd. Hij moet ook leren. Toen

ik een jong kind was, was hij dat ook. En als ik oud ben, is die gast ook oud. Dan kan hij bijvoorbeeld herinneringen niet goed uitprinten of niet terugvinden.” Bij baby’s, peinst Silas verder, “is er een invaller. Misschien een oud boekhoudertje dat al met pensioen is, dat al gediend heeft en even rustig op adem mag komen in een jong mens.” Immers, zo stelt hij: ook een baby die zelf nog niet kan schrijven, ordent al gedachten en herinneringen. Via een hemel voor boekhoudertjes en wat een jong boekhoudertje kan (“Hij weet nog heel weinig, behalve dat hij moet typen en dingen in een archiefkast moet stoppen.”), komt Silas uit bij de vraag of gedachten uit tekst bestaan. Misschien ook wel uit tekeningen of kleine filmpjes. Misschien is er een toonvitrine met ‘de leukste dingen ooit’.

Zijn voorstellingen gaan wat lijken op de film *Inside Out* en zo komt ons gesprek terug op de waarde van originaliteit, en waar de grens tussen geïnspireerd worden en na-apen ligt. Silas is niet bang dat een dominante verbeelding zoals in *Inside Out* zijn eigen fantasie belemmert: “Schetsen is eigenlijk denken met mijn potlood”, zegt hij, “Je moet nadenken voor je ook maar een streep zet en tegelijkertijd moet je durven schetsen, want als je te lang nadent, is het mooie idee weg.”

Stof tot nadenken

Pas dan pakken we de opdrachtkaart er weer bij. Ik lees de zes ‘stof tot nadenken’-vragen voor en Silas kiest vraag 4: ‘Zijn jouw gedachten voor anderen ook waar?’ Fifty-fifty, meent hij. Gedachten kunnen feiten beschrijven, maar ook meningen. De

gedachte 'Ik denk na als ik huiswerk maak' zal voor veel brugklassers herkenbaar zijn. "Maar ik kan ook denken: 'GroenLinks moet naar de maan geschoten worden en dan gaan ze daar maar hun groene ideeën planten'. Ja, papa, ik weet dat jij dat geen ware of goede gedachte vindt." We praten verder over wat de aard van een gedachte dan is. Herkent Silas wat mijmeren voor mij is? Zoals ik in de douche halve gedachten kan hebben? Flarden herinnering? Dan weer een los idee voor het voorwoord? Mijmeren lijkt Silas als het boekhoudertje wat laadjes open-schuift, hier een papiertje achter zich weg laat dwarrelen en daar wat blaadjes op een stapel legt (waarbij je de onderste gedachte alweer kwijtbent, als de stapel te hoog wordt). "Bij mijmeren zit de boekhouder in je hoofd ook te denken. Het gebeurt denk ik ook, als hij die stapels weer opruimt, zoals wij wel eens de boekenkast of mijn schoolwerk uitmesten. Bij te veel herinneringen, te veel gedachten, ga je mijmeren."

Met Filosoofvaardig heeft Fabien van der Ham al heel wat denkgeredenschappen op haar naam staan. De nieuwste loot 'Denktekenen' (september 2020) is een fraaie boxset met 45 tekenopdrachten, doordenkvragen en uitspraken van kinderen. Voor in de stamgroep, op de bso of – zoals hier – lekker thuis. De handleiding is kort en helder. Illustrator Pieter van Dijken heeft zes laagdrempelige teken tips. Denktekenen kost € 24,50 en is verkrijgbaar via filosoofvaardig.nl en je boekhandel.

De filosofiekring

Verbinden is: elkaars vreemdheid omarmen

Filosofiedocente Maaïke werpt een blik onder de motorkap van het Jenaplan. Als het ideaal is om samen een verbonden stamgroep te worden, moet je dan denken aan een 'kumbaya, wij zijn allemaal vrienden'? Want doen alsof we allemaal gelijk zijn, doet geen recht aan onze verschillen. Juist in ons existentiële anders-zijn, vindt ze mogelijkheden tot verbinding.

Maaïke Merckens-Bekkers

Een van de jenaplankernkwaliteiten bestaat eruit dat elk kind zichzelf moet leren kennen in relatie tot de ander. In de praktijk betekent dit dat een kind zich ontwikkelt in een stamgroep met variërende leeftijden. Dat het veel samen is met andere kinderen – of het nu in het spel is, bij het rekenen, in het onderzoek of bij de gymles. En veel van onze inspanningen zijn erop gericht de groep een groep te laten worden. Zodat er verbinding ontstaat, een groepsgevoel. Een harmonieuze minisamenleving.

Vreemden voor elkaar

En ik zou geen filosoof zijn als ik niet bij mijn speurtocht naar de betekenis van verbinding ook op zoek ging naar het tegendeel van verbinding. Dat kan ontbinding zijn en ook vervreemding. Wij zijn natuurlijk letterlijk

allemaal vreemden voor elkaar. We kennen elkaar maar heel beperkt en we lijken vaak te denken dat dat een probleem vormt. Ik kom wel eens op scholen waar spelregels geformuleerd staan bij de ingang van de school om de vreemdheid te overstijgen. Een van die imperatieven die ik dan tegenkom: 'We zijn allemaal vrienden'. Ik denk dan: hoezo? We zijn juist helemaal niet allemaal vrienden en als ik eerlijk ben wil ik ook helemaal niet met iedereen bevriend zijn. We zijn ook niet allemaal gelijk en, als we net doen alsof dat wel zo is, doen we geen recht aan verschillen die er zijn tussen mensen, tussen kinderen. We kunnen hen dan niet in hun unieke behoeftes helpen en begeleiden in de klas.

Anders-zijn als basistoestand

Maar hoeveel vreemdheid kun je verdragen? En hoe achterhaal ik de vreemdheid van een ander? Vaak vinden we mensen vreemd die fundamenteel andere meningen en overtuigingen hebben dan wijzelf. En dat kan tot afwijzing leiden, tot 'ik wil je niet kennen en zeker niet met je spelen.' Maar anders-zijn, vreemd-zijn is een basistoestand van de wereld waardoor we er ons niet direct in thuis voelen. We proberen die onzekerheid te overwinnen door er woorden aan te geven en er vertrouwd mee te raken, maar dat levert nog niet automatisch verbinding op. Zoals Tomasso het tijdens een van mijn lessen verwoordde: "Als jij gelooft dat iets bestaat, dan wordt het voor jou de waarheid. Alleen, er zijn dingen die voor mij waar zijn, maar ik denk niet dat die voor jou ook waar zijn. Het hangt er maar van

af hoe je ernaar kijkt." Inderdaad, hij gelooft dat er een buitenaards wezen is dat hem bestuurt. En ik vind dat vreemd. Maar hij op zijn beurt vindt mij weer vreemd: hoe kan ik dat nou niet zien?

We delen ons anders-zijn

In die toestand van vreemdheid zit ook weer een verbinding. Dit geldt namelijk voor ons allemaal, we hebben allemaal onze bijzondere, particuliere, wonderlijke opvattingen over de wereld. Dat fundamenteel anders-zijn biedt juist de mogelijkheid om ons te verbinden op een heel boeiende manier. De mogelijkheid tot groei en leren van elkaar. Inzichten krijgen die anders verborgen zouden blijven.

Klasgenoot Pieter tenslotte weet het nog eens mooi samen te vatten: "Iedereen zit anders in elkaar, iedereen is anders opgevoed, iedereen heeft een ander geloof en daardoor zijn er ook andere meningen. Als iedereen dezelfde mening zou hebben, dan zou de wereld helemaal gelijk zijn en dat is op zich heel oké, maar dan heb je ook geen echte mening meer!" Laten we vooral de vreemdheid omarmen en de verschillen erkennen. Want per slot van rekening is het maar net hoe je ernaar kijkt.

Maaïke (WonderWhy) verzorgt trainingen, schrijft lesmateriaal, begeleidt scholen en nog veel meer om het filosoferen op grote schaal toegankelijk te maken voor het onderwijs. Meer op: www.wonderwhy.nl